

*До разової спеціалізованої вченої
ради ДФ 64.502.006 у Науково-
дослідному інституті вивчення
проблем злочинності ім. академіка
В. В. Стасиса НАПрН України*

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Яковлевої Вікторії Сергіївни за темою «Кримінологічна характеристика
та запобігання втручанню в діяльність судових органів», подану на
здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право»,
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність дослідження. Незалежність судової влади – одна з базових гарантій нормального розвитку будь-якої держави, що декларує свою правову, соціальну, демократичну природу. Це – широковідома теза, смисловій семантичні конотації якої втілені у численних положеннях міжнародних конвенцій, вітчизняного законодавства, в тому числі й кримінального. Розроблені і діють розгалужені механізми фіксації порушень принципу незалежності судової влади, створена громіздка організаційно-правова машинерія запобігання та протидії їм. Не в останню чергу – завдяки заходам з реформування судової системи, спробам її деполітизації після Революції Гідності. Тож може скластися враження, начебто немає жодних сумнівів у тому, що існуючі превентивні засоби є достатніми. А надто у розрізі даних офіційної державної статистичної звітності про рівень та динаміку зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України. Починаючи з 2018 р., фіксується планомірне зниження рівня (з 202 фактів у 2018 р. до 64 – у 2022 р.), індексів злочинної інтенсивності. Втім, мало що було б таким хибним, як піддатися цьому враженню. Сутнісний, поглиблений кримінологічний аналіз проблеми втручання в діяльність судових органів виявляє глибокі інституціональні дисфункції, що лишаються поза видимим спектром статистично фіксованих їх проявів, однак чинять

обструктивний вплив на реальний стан незалежності судової влади, продукують багаточисельні випадки впливу на суддів, прийняття неправосудних рішень, викривляючи саму суть правосуддя, делігітимізуючи державну владу.

Остання обставина є особливо небезпечною як в контексті триваючого протистояння повномасштабній агресії російської федерації проти України, так і у фокусі поствоєнного транзиту, реалізації концепції переходного правосуддя як комплексного механізму забезпечення переходу до мирного життя. І справедливий суд в цьому механізмі відіграє одну з провідних ролей, беручи на себе місію відновлення справедливості та соціального примирення. Знедержавлення ж легітимності ставить під сумнів здатність реалізувати цю місію, «грає» на користь агресора, створює додатковий спектр загроз національній безпеці. Тому варто орієнтуватись на об'єктивність та повноту сприйняття, аналізу проблем кримінологічного забезпечення незалежності суду, в тому числі й зокрема в аспекті запобігання незаконному втручанню в діяльність судових органів, на необхідність виявляти, реагувати на неявні, приховані фактори детермінації цих кримінальних правопорушень, на ефекти криміногенної самодетермінації, пов'язані з їх відтворенням.

Викладені дослідницькі орієнтації та установки не дають зможи задовольнитися наявним науковим доробком, представленим працями Г. Є. Бершова, Є. М. Блажівського, О. О. Кваші, К. О. Лагоди, С. С. Мірошниченка, В. І. Осадчого та інших вчених, які переймалися проблемою протидії кримінальним правопорушенням проти правосуддя. Існуючі напрацювання хоча і є ґрутовими, однак не специфікованими під сучасні запити зниження кримінального тиску на правосуддя, зокрема в частині втручання в діяльність судових органів. У цьому контексті здійснене В. С. Яковлевою дисертаційне дослідження видається актуальним, своєчасним та затребуваним як теорією кримінології, так і кримінально-превентивною практикою.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність.

Ознайомлення з дисертацією дає підстави стверджувати, що робота містить необхідні для такої наукової праці складові: критичний аналіз досягнень більшості попередніх дослідників цієї та суміжних проблем, масштабний предметно-змістовний компонент, суттєву емпіричну базу, належну апробацію результатів дослідження.

Основні положення, висновки та рекомендації, що сформульовані авторкою у дисертації, в тому числі й ті, що віднесені нею до наукової новизни, мають відповідний рівень обґрунтованості. Не в останню чергу цього вдалося досягти завдяки використанню широкого кола наукової літератури як з проблем кримінології, кримінального, конституційного права, так і суміжних із правовою галузей знань, а також емпіричних джерел. Зокрема, в ході дослідження було отримано та опрацьовано статистичну інформацію Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України, Вищої ради правосуддя, а також експертні оцінки від 725 респондентів, з яких 169 суддів, 218 працівників органів прокуратури, 282 працівника Національної поліції, 56 адвокатів. Крім того, не можна не відзначити й високий рівень фахової компетентності, відповідні творчі здібності самої дисерантки, які надали їй змогу осмислити цілісну наукову проблему, вибудувати логічно струнку та доктринально й методологічно виважену композицію дослідження, виділити та опрацювати емпіричну інформацію, надати опис та пояснення виявлених феноменів, обставин, кримінологічно значущих фактів, зробити їх узагальнення, сформувати висновки й висунути інноваційні пропозиції та рекомендації щодо запобігання втручанню в діяльність судових органів.

Науковий апарат дисертації В. С. Яковлевої є достатньо високим, матеріал викладений чітко, доступно та юридично грамотно. Позиції, які відстоює авторка, ґрунтуються на наявних досягненнях світової та вітчизняної кримінально-правової, кримінологічної доктрин, положеннях суміжних галузей знань.

Структура роботи, перелік і зміст розглянутих питань свідчать і про **новизну дисертаційного дослідження**. В дисертації вперше з'ясовано тенденції поширення втручання у діяльність судових органів в Україні, а саме: нестабільність рівня, пік якого приходиться на 2018 р.; особливо високий рівень латентності; стрибкоподібна динаміка цих правопорушень у 2013–2022 рр.; поширеність у роботі загальних судів; учинення, як правило, в усній та непроцесуальній формах; типовість загальних й додаткових способів втручання; найбільше територіальне поширення у м. Києві, Дніпропетровській та Одеській областях; різноспрямованість негативних соціальних наслідків; розроблено узагальнений кримінологічний портрет особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу: це чоловіки переважно віком 29–39 років, мають повну вищу освіту, є громадськими активістами, журналістами, назаконні дії яких скеровуються стороною по справі у співучасті з адвокатом. Втручання відбувається частіше у групі за попередньою змовою. Провідними злочинними мотивами є уникнення підсудним відповідальності, корисливі й кар'єристські мотиви. Останні поєднуються з індивідуально-егоїстичними інтересами, стереотипами недоброочесної професійної поведінки, властивої службовим osobam

Серед іншого в роботі вперше запропоновано кримінологічну модель нерепресивного обмеження поширеності проявів втручання у діяльність судових органів. Вона включає комплекс взаємопов'язаних напрямів загальносоціального, спеціально-кримінологічного запобігання, поєднаного із заходами вікtimологічної профілактики; виділено низку рис професійної вікtimності суддів у контексті потенційного перетворення на жертву втручання у їх діяльність, встановлено різні види їх вікtimної поведінки, що покладено в основу їх типології. Остання включає такі умовні типи жертв, як: пасивні, конформні, «кар'єристи», недоброочесні, непрофесійно-провокуючі. Низку наукових положень було удосконалено, окремі – набули подальшого розвитку.

В межах рецензованого дослідження виправданим видається прагнення дисертанта обґрунтувати деякі нові теоретичні положення, уточнити зміст окремих понять та категорій, що мають значення для кримінологічної науки, а саме: стандарт незалежності судових органів, географія злочинності, типологія кримінальних правопорушників, кримінологічна детермінація, віктичність, запобігання кримінальним правпорушенням тощо. Дисертанткою по-новому вирішенні окремі теоретичні питання теми дослідження, що свідчить про добре знання нею теорії кримінального, кримінально-виконавчого, кримінального процесуального права, кримінології, філософії, соціології, вміння абстрагуватися від другорядних питань, зосереджуючи увагу на принципових, таких, які мають вагоме доктринальне, а також практичне значення, проблемах.

Розділ 1 «Втручання в діяльність судових органів як об'єкт кримінологічного пізнання» складається з двох підрозділів. Підрозділ 1.1 «Кількісні та якісні показники втручання в діяльність судових органів в Україні» присвячений формуванню інформаційної моделі досліджуваного різновиду злочинності за академічно узвичаєною системою кримінологічних показників. Використовуючи розлогу статистичну базу, а також результати експертних оцінок, в роботі надається велими репрезентативний опис і пояснення рівня втручань в діяльність судових органів, динамічних коливань цих кримінальних правопорушень, індексів їх злочинної інтенсивності, активності.

На схвалення заслуговує й структурна характеристика відповідного кримінально-протиправного масиву. Зокрема, інформативним є опис кримінально-правової структури за критерієм засобів та способів втручання. Авторка оперує результатами опитувань суддів, слідчих Національної поліції, прокурорів, які засвідчують як ступінь поширеності тих чи інших способів, інтенсивності та результативності використання засобів (звуковий вплив, використання транспортних засобів для блокування входу до будівлі суду тощо), так і деякі причини латентності досліджуваного кримінального

правопорушення. Виявлені обставини сприяють формуванню науково обґрунтованого уявлення про суттєві особливості механізму індивідуальної кримінально протиправної поведінки. І хоча останній фокусовано в роботі не аналізується, тим не менш на дескриптивному рівні відповідна наукова інформація може бути виділена та використана як в подальших дослідженнях, так і для удосконалення системи запобіжних заходів.

Також слід позитивно оцінити й висновок дисертації про те, що перерахування в диспозиції ч. 1 ст. 376 КК України вичерпного переліку способів втручання звузить обсяг кримінально-правової охорони відносин правосуддя. Тому формулювання «втручання в будь-якій формі в діяльність судді...» у диспозиції ч. 1 ст. 376 КК варто залишити без змін, що дозволить притягати до відповідальності осіб, які у будь-який спосіб, а не лише у той, що чітко вказаний у законі, втрутились у діяльність суду (с. 48 дисертації).

Окремо варто відзначити, що в роботі порушено досить цікаву та малодосліджену кримінологічну проблематику, яка сягає глибоких пластів політичної кримінології, а також загальнотеоретичних аспектів мотивації кримінально протиправної поведінки. Мова йде про феномен активізму. В дисертації він семантично й семіотично пов'язується з так званим громадським активізмом, який, в контексті дослідження, фактично виявляється кримінальним, принаймні в деякій і вельми суттєвій його частині. Водночас, позначивши лише у загальних рисах його вплив на порушення стандарту незалежності судових органів, подального і більш глибинного його дослідження авторка уникає. Цілком можна припустити, що цей крок є виправданим в контексті конкретної дисертації, що пов'язано з формальними обмеженнями її обсягу й збереженням предметної рамки дослідження. Проте, як видається, більш детальне й поглиблене вивчення саме цього феномену, кримінального активізму в Україні, могло дати змогу авторці дійти неординарних висновків, значення яких виходило б далеко за межі запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 376 КК України.

Загалом здійснений у підрозділі 1.1 дисертації опис та пояснення рівня, коефіцієнтів, динаміки, структури, географії кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України, є достатньо повним, репрезентативним, обґрунтованим, забезпечив належну орієнтацію для подальшого дослідження осіб кримінальних правопорушників та кримінологічної детермінації. Крім того, авторка доходить слушних висновків щодо характеру, багатогранності суспільної небезпечності втручання в діяльність судових органів, криміногенно-самодетермінуючих властивостей цього кримінального правопорушення.

Підрозділ 1.2 «Латентність втручання в діяльність судових органів» зміщує фокус уваги з видимої частини інформаційної моделі на її тіньовий фрагмент. Імпонує намагання дисертантки комбінувати різні методи дослідження латентності та її факторів: від зіставлення статистичних даних з різних джерел й до експертних оцінок. В роботі небезпідставно, таким чином, констатується, що втручання у діяльність судових органів є особливо високолатентним кримінальним правопорушенням. На один облікований випадок приходить щонайменше 51 необлікований. Латентність має переважно штучний характер. Основними причинами латентності вважаються: низька ефективність правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування цих правопорушень; пасивність Вищої ради правосуддя; небажання суддів-потерпілих афішувати фактами втручання у їх діяльність.

Здійснене ж порівняння даних Офісу Генерального прокурора про кількість облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК, з інформацією Вищої ради правосуддя щодо повідомлень суддів про втручання в їх діяльність надало змогу дійти таких висновків: 1) представлена дані не збігаються і різниця між ними відносно істотна; 2) офіційна статистична інформація Офісу Генерального прокурора внаслідок певних причин занижена мінімум у півтора рази. Тобто рівень латентності, сформованої лише за рахунок певних статистичних маніпуляцій, наближається до 50 %. Отримані дані підтверджуються й результатами

застосування методу експертних оцінок (с. 55–57 дисертації), що дозволяє їх оцінити як обґрунтовані, достовірні.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу» вміщує в себе два підрозділи, спрямовані на дослідження особи кримінального правопорушника та, таким чином, вихід на олюднений вимір досліджуваних кримінальних практик.

Підрозділ 2.1 «Соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні риси осіб, які втручаються в діяльність судових органів» репрезентує достатньо повний узагальнений кримінологічний профіль особи кримінального правопорушника, який втручається у діяльність судового органу. Визначено статево-вікову, громадянську, соціально-рольову приналежність кримінальних правопорушників, здійснено їх ранжування. З'ясовано, що найбільша кримінальна активність має місце серед злочинців віком 29–39 років і 40–54 роки. За освітнім рівнем переважають (59,1 %) особи із повною вищою і базовою вищою освітою (с. 91 дисертації). При цьому симптоматичним й таким, що заслуговує на особливу увагу є та обставина, що приблизно кожен четвертий кримінальний правопорушник є службовою особою.

Такими, що характеризуються науковою новизною варто визнати й результати дослідження основних мотивів, якими керуються особи, здійснюючи втручання у діяльність судового органу. Ними, як встановлено, є: уникнення підсудним відповідальності, зміна судом виду і міри покарання, корисливі й кар'єристські мотиви, збереження соціального і матеріального статусу. Інтереси особи такого злочинця мають виражений індивідуально-егоїстичний характер (с. 92 дисертації).

У підрозділі 2.2 «Типологія особи правопорушника, який втрутився у діяльність судового органу» пропонується авторський підхід щодо комплексної, за змішаним кримінологічним критерієм типології осіб, які вчиняють втручання у діяльність судових органів. Останній охоплює мотив та спрямованість, характер суспільно небезпечних діянь й надав змогу виділити

такі типи як інтелектуальний, корисливий, корупційний, хуліганський, агресивний, кар'єристський та комбінований. Загалом здійснену типологію можна вважати обґрунтованою і такою, що заслуговує на схвалення.

Позитивно слід оцінити і ту частину дослідження, яка присвячена питанням детермінації втручання в діяльність судових органів (*розділ 3*). У *підрозділі 3.1 «Зовнішні криміногенні чинники, що зумовлюють злочини, пов’язані з втручанням у діяльність судових органів»* авторка приділила увагу тим компонентам детермінаційного комплексу втручань у діяльність судових органів, які формуються здебільшого поза межами судової системи. У їх структурі виділено та охарактеризовано соціально-економічні, політичні, організаційно-управлінські (в частині низької ефективності діяльності правоохоронних органів), корупційні, культурно-психологічні, нормативно-правові фактори (с. 96–114 дисертації).

Окремо звертають на себе увагу результати експертного опитування різних груп респондентів, які до криміногенних чинників втручання у діяльність судових органів віднесли: правовий ніглізм осіб, які намагаються втрутитись (судді 56,8 %, прокурори 34,9 %, адвокати 32,1 %, співробітники Національної поліції 14,5 %); вичерпання у суспільства довіри до судової системи (адвокати 42,9 %, прокурори 27,5 %, співробітники Національної поліції 25,5 %, судді 24,9 %). Із указаними соціально-психологічними недоліками тісно пов’язана неповага учасниками судового процесу судді та нехтування його незалежністю, яку відмітили у перебігу авторського опитування 62,7 % суддів, 42,7 % прокурорів, 29,1 % співробітників Національної поліції та 25 % адвокатів (с. 106 дисертації). Отримані, таким чином, дані підтвердили тезу про вмонтованість втручань у діяльність судових органів в механізм криміногенної самодетермінації, проміжними ланками якого є ефекти знедержавлення легітимності, що виражаються у правовому ніглізмі та низькому рівні довіри до органів влади.

Підрозділ 3.2 «Внутрішні криміногенні чинники, які сприяють посяганням на незалежність судових органів» висвітлює ті чинники втручання

в діяльність судових органів, що здебільшого генеруються самою судовою системою. Результати здійсненого дисертантою емпіричного і теоретичного дослідження дозволили виділити кілька їх груп, а саме: забезпечення не у повному обсязі соціальних гарантій незалежності суддів; прорахунки у кадровому, фінансовому, матеріально-технічному забезпеченні роботи судових органів; недоліки судового реформування; недостатній рівень суддівської етики; корупція у сфері правосуддя; відсутність належної охорони судів і особистої безпеки суддів; недоліки у діяльності суддівського врядування й самоврядування; слабка комунікація судових органів із ЗМІ та громадянським суспільством (с. 114–115). Надана характеристика цих факторів вирізняється аргументованістю, достатньою повнотою та об'єктивністю, а тому заслуговує на позитивну оцінку.

У *підрозділі 3.3 «Роль потерпілих у детермінуванні втручання у діяльність судових органів та їх типологія»* авторка звертається до віктомологічного аналізу проблем детермінації втручання у діяльність судових органів. В межах цього структурного підрозділу вдало вирішено задачі, які стосуються: а) визначення кола потерпілих від втручання у діяльність судових органів; б) загальної віктомологічної характеристики жертв посягань на судову незалежність; в) здійснення типології жертв таких кримінальних правопорушень; г) виділення видів віктомної поведінки, властивої окремим типам жертв; д) з'ясування впливу такої поведінки на рішучість винного здійснити тиск на суд. Це надало змогу дійти висновку про те, що віктомність судді залежить від його стажу роботи, досвіду професійної діяльності, умінь і навичок, здобутих у процесі відправлення правосуддя, місця роботи та ін. Суддів, у діяльність яких втрутились, диференційовано за характеристикою їх віктомної поведінки на такі умовніатипи: пасивні, конформні, «кар'єристи», недоброчесні, непрофесійно-провокуючі (с. 148 дисертації).

Розділ 4 дисертації закономірно присвячено проблемам запобігання втручанню в діяльність судових органів. У *підрозділі 4.1 «Загальносоціальне*

запобігання втручанню у діяльність судових органів» відстоюється слушна думка про те, що заходи кримінально-правового характеру не мають складати основу системи протидії злочинності, натомість її функціональним стрижнем є загальносоціальне запобігання. В цьому ключі розгортається ідея про необхідність посилення гарантій незалежності суддів, вжиття заходів у межах реформування судової системи, а також суміжних із правосуддям сфер та органів (політична система, прокуратура, адвокатура, соціокультурна сфера), системи юстиції загалом.

Підрозділ 4.2 «Спеціально-кримінологічне й вікtimологічне запобігання кримінальним правопорушенням щодо втручання у діяльність судових органів» містить кримінологічно специфіковані наукові положення, рекомендації щодо деструкції основних видових та групових криміногенних факторів досліджуваної категорії. При цьому авторка обґрунтовано наголошує на центральному місці заходів профілактики, що об'єднані нею у такі групи: організаційно-управлінські, інформаційні, правові, технічні. Їх комплексна реалізація здатна знизити рівень криміногенних загроз, підвищити ефективність запобігання втручанню в діяльність судових органів. Крім того в роботі знайшли свою розробку й заходи щодо відвернення та припинення відповідних кримінальних правопорушень, які завершують узвичаєну кримінологічну тріаду кримінально-превентивних заходів.

Вікtimологічна ж профілактика спрямована на усунення професійної вікtimності окремих категорій суддів та недопущення з їх боку вікtimної поведінки (с. 208 дисертації). Висловлені з цього приводу судження та рекомендації є обґрунтованими, спираються на загальнотеоретичні положення кримінологічної вікtimології та результати дослідження жертв кримінальних правопорушень, передбачених ст. 376 КК України.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновок, що в дисертаційному дослідженні В. С. Яковлевої сформульовано і обґрунтовано достатню кількість інноваційних висновків та положень, які свідчать про вирішення важливої для української кримінології проблеми формування

інформаційної моделі та теоретико-прикладної концепції запобігання втручанню в діяльність судових органів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження В. С. Яковлевої повною мірою відображені у 7 одноосібних наукових публікаціях, серед яких 3 статті, опубліковані у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук, та 4 праці аprobаційного характеру – тези доповідей на науково-практичних конференціях.

Сформульовані у дисертації положення, висновки, рекомендації й пропозиції обґрунтовані дисеранткою на підставі особистих досліджень у результаті опрацювання та аналізу відповідних наукових та нормативно-правових джерел.

Отже, можна вважати, що результати дисертації опубліковані достатньо повно.

Важливість для науки і практики протидії злочинності одержаних в дисертації результатів. Дисертація В. С. Яковлевої має теоретико-прикладний характер. Тому її значення може бути виявлене як в сфері подальших наукових досліджень, так і на практиці.

Основні наукові результати, отримані авторкою, мають наукове й практичне значення, можуть бути використані для подальшої розробки наукових проблем запобігання втручанню в діяльність судових органів (ст. 376 КК України), а також погрози або насильства щодо судді, народного засідателя, присяжного (ст. 377 КК України), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України), невиконання судових рішень (ст. 382 КК України) та інших кримінальних правопорушень проти правосуддя; при викладанні курсів «Кримінологія», «Кримінальне право», похідних від них спеціальних курсів. Практичне значення мають висновки і рекомендації авторки відносно розробки нових підходів до спеціально-

кrimінologічного та вікtimологічного запобігання втручанню в діяльність судових органів.

Рекомендації щодо використання одержаних авторкою дисертації результатів. Виходячи з викладеного вище, вважаю, що використання одержаних авторкою дисертації результатів може бути здійснено шляхом відповідної нормотворчої роботи як в парламенті, так і центральних органах виконавчої влади, а також судової влади. Зокрема, на основі положень дисертації варто розробити нові, удосконалити низку існуючих відомчих нормативно-правових актів Державної судової адміністрації України, Служби судової охорони, Національної поліції, підготувати методичні рекомендації з питань запобігання втручанню в діяльність судових органів.

Позитивно оцінюючи науково-теоретичну і практичну значимість дисертаційного дослідження В. С. Яковлевої, його наукову новизну та можливість використання пропозицій і рекомендацій для вдосконалення чинного законодавства, практики його застосування, системи протидії злочинності в цілому, необхідно зазначити, що робота не позбавлена окремих положень, що в тій чи іншій мірі виявляються вразливими до критики, викликають зауваження, які вимагають додаткової аргументації в процесі захисту, а саме:

1. В цілому зі сформованим в роботі визначенням стандарту незалежності судових органів можна погодитись. Зокрема на с. 24 дисертації зазначається, що вказаний стандарт передбачає: незалежність судової влади від інших гілок влади; прийняття суддями судових рішень виключно на підставі оцінки наданих сторонами доказів і доводів з урахуванням норм чинного законодавства; недопустимість будь-якого зовнішнього чи внутрішнього впливу на суддю при ухваленні рішення. Однак, як видається, лишається можливість для удосконалення викладеного розуміння, зокрема шляхом розширення, бо ж навіть певної видозміни методологічних засновків праворозуміння в бік юснатуралізму. Це матиме своїм наслідком деяке розширення меж стандарту через допущення окрім так званого методу

«чесного читання» (позитивізм), як базису застосування судами норм законодавства, й природно-правового методу інтерпретації та застосування права (юснатуралізм).

Ст. 129 Конституції України, а також преамбула та ст. ст. 2, 6 Закону України «Про правосуддя та статус суддів» закріпили положення про те, що правосуддя здійснюється засадах *верховенства права*.

Може статися так, що правовим рішенням буде незастосування закону. Суд не є виконавчою гілкою влади і не має сліпо виконувати закони. Інакше втрачається сенс у системі стримань і противаг. Наочно ця проблема постала і була вирішена в процесі Нюрнберзького трибуналу, а також так званого міжнародного суду над нацистськими юристами (в тому числі й суддями). Без апелювання до *jus cogens*, без звернення до ідей юснатуралізму вирішити дилему квазіретроактивності кримінального закону й притягти винних до відповідальності було неможливо. Ці ж засновки, переконаний, варто також взяти до уваги, формуючи сучасне наукове уявлення про межі та зміст стандарту незалежності судових органів, що має включати також й незалежність від законодавчого, парламентського свавілля, а надто в умовах реінкарнації фашистського політичного режиму в російській федерації й очікуваної в Україні повоєнної відбудови, розвитку державного будівництва, обтяженого травмою війни.

Ми і сьогодні бачимо, як суди застосовують закон інколи всупереч його букві, але керуючись запитом на соціальну справедливість (наприклад, обвинувальні вироки щодо осіб, загальних суб'єктів кримінальних правопорушень, визнаних винними у вчиненні військового кримінального правопорушення у виді образи честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю – ст. 435-1 КК України). В такому ж ракурсі варто підійти й до постановки питання про так звані злочини спотворення права, що виражаються у суспільно небезпечних рішеннях парламентарів, прийнятті дискримінаційних законів, що змінюють недемократичні засади політичного режиму, усувають громадськість, інших суб'єктів за контролем над владою.

Сама його постановка, вважаю, може відбутися виключно на природно-правові методологічній платформі та відповідному розумінні змісту та обсягу стандарту незалежності судової влади. Примушування суду застосувати неправовий закон також слід розглядати як втручання в діяльність судових органів.

2. Потребує конкретизації теза про те, що за правління Президента В. Януковича, судова влада фактично перебувала у режимі зовнішнього «ручного» управління (с. 33 дисертації). Зокрема, необхідно уточнити розуміння категорії «зовнішнє «ручне» управління судовою владою», його критерії, рівні організації та механізми підтримання. І це не до питання про історію державотворення, а про її сучасний стан. Чи залишається нині подібна «сіра» управлінська система судовою владою дієвою? Якщо ні – то чому, що зумовило її руйнацію і наскільки? Які фактори з означених слід далі стимулювати, а які піддати керованій обструкції? Яку роль в цьому процесі відіграло (якщо відіграло) прийняття «закону про деолігархізацію» (Закон України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархів) від 23.09.2021 р.»)?

Дотичною до озвученої проблематики є і та цікава обставина, що під час опитування, проведеного дисертанткою, жодний суддя не зазначив серед обставин латентності втручання в діяльність судових органів незаконного впливу на суддів з боку голови суду.Хоча 25 % опитаних адвокатів, 13,5 % поліцейських і 6 % прокурорів так не вважають. Подібну логіку суддів-респондентів дисерантка пояснює небажанням конфліктувати з головою суду, спробою уникнути потенційного конфлікту з ним (с. 59 дисертації). Можливо так і є. А можливо йдеться про дещо інше – про корпоративну судову культуру, кругову поруку та інші фактори, які ще В. М. Рейсмен охарактеризував як «корпоративні кодекси». Чи зруйновані вони внаслідок реформування судової системи – питання риторичне. Що ж впливає на їх живучість, навіть в умовах постмайданівських перетворень? Що забезпечує їх

інституціональну стійкість, яка, вочевидь, окрім поширення детермінації втручань в діяльність судових органів є вагомим чинником й корупції? Відповіді на ці питання не лежать на поверхні. Водночас саме вони, як видається, здатні доповнити науково обґрунтовану систему заходів запобігання втручанню в діяльність судових органів, в тому числі й в контексті кримінологічного забезпечення подальшої деолігархізації та судової реформи в Україні.

3. Звертають не себе увагу деякі неточності у висновках дисертантки щодо частки службових осіб серед кримінальних правопорушників досліджуваної категорії. Так, в п. 1 висновків до розділу 2 стверджується, що майже кожним п'ятим правопорушником є служbowі особи. Проте далі, у п. 2 цих же висновків зазначається, що частка таких суб'єктів сягає 40–50 %. Ці розбіжності потребують додаткових пояснень.

4. Певна неузгодженість, непослідовність вбачається і в частині встановлених провідних мотивів втручання в діяльність судових органів (п. 2.1 дисертації) та виділених кримінологічних типів злочинів (п. 2.2 дисертації). Серед останніх, зокрема, вказується на хуліганський тип. Натомість цьому типу не кореспондує відповідний мотив. Його можна назвати або хуліганським, або мотивом неповаги до суспільства, або ж, що на мою думку, аргументованіше, мотиваційним комплексом самоактуалізації–візнання, в тому числі й через домінування над символічним порядком в особі судді. Наскільки така мотивація пошиrena серед тих, хто вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 376 КК України (зокрема, серед так званих активістів й не тільки), – залишається відкритим питанням. Водночас позитивним є те, що завдяки такій розбіжності авторці вдалося додатково підсвітити цей аспект порушеної проблематики, окреслити факультативний напрям подальшої дослідницької роботи.

5. Залишає місце для подального наукового пошуку й надана характеристика деяких інших типів кримінальних правопорушників.

По-перше, до корупційного або кар'єристського (а скоріш комбінованого чи взагалі окремого – провокативного) типу не потрапили ті службові особи з числа правоохоронців та їх пособників, які вдаються до провокації підкупу (та й взагалі провокація підкупу не потрапила до уваги дисерантки в аспекті втручання в діяльність судових органів; з кримінально-правової точки зору – ідеальна сукупність ст. ст. 370 та 376 КК України). Мотиви – різні: від кар'єристських до особистих.

По-друге, до певної міри «темною» (однак, судячи з дослідження, впливовою) фігурою лишається громадський активіст, який неодноразово згадуються на сторінках дисертації. Діяльність активістів подається як сухо комерційна, корислива на замовлення (с. 85, 130, 134, 210 та ін.). При цьому не здійснюється розподіл між так званими «професійними» та «ширими» мітингарями, які, до речі, не останню роль зіграли в подіях Революції Гідності. Також поза дослідницькою увагою лишається й інформація про те, з кого складаються активісти, ким організовуються, скеровуються, як на них впливати, окрім заборони мітингів біля будівель суду.

6. До певної міри қонтроверсійною є використовувана в окремих фрагментах дослідження стилістика викладу наукового матеріалу. Неоднозначно, зокрема, може бути сприйняте твердження про «скудність морально-правових та професійних якостей деяких адвокатів та журналістів». Окрім того, що неявними є критерії оцінки їх «повноти» (на противгу скудності), потребує додаткової аргументації думка про можливість впливу якостей «деяких осіб», які беруть участь у судочинстві чи присутні при ньому, на детермінацію цілого кримінального феномену.

Крім того не можна не звернути увагу й на використану в роботі категорію «несанкціоновані мітинги» (с. 255), яка, вочевидь, походить з дещо інших політико-правових і соціокультурних географій.

Наведені зауваження у своїй більшості мають дискусійний характер та в цілому не знижують якості здійсненого В. С. Яковлевою дослідження. Це дає підстави для *головного висновку*: дисертація за темою «Кримінологічна

характеристика та запобігання втручанню в діяльність судових органів» відповідає сучасним вимогам, які пред'являються до робіт такого рівня, зокрема й тим, що передбачені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), є завершеною кваліфікаційною науковою роботою у галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право. Вона містить отримані особисто наукові результати – системне та обґрунтоване вирішення важливої наукової проблеми, що полягає у дослідженні кримінологічної природи втручання у діяльність судових органів, наданні його кримінологічної характеристики, вивченні детермінант та розробленні на цій основі перспективних напрямів і заходів запобігання цьому різновиду кримінальних правопорушень. Її авторка – Вікторія Сергіївна Яковлева – оволоділа методологією наукового дослідження та заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри
кримінального права і кримінології
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Ю. В. Орлов